

שיחת זיכרון מפי רבינו מרן ראש הישיבה שליט"א

במלאת ד' שנים לפטירתו של רבינו מרן רבי שמואל אויערבאך זצוקללה"ה

יום ה', ט' אדר א' ה'תשפ"ב

מעלותיו המיוחדות בתורה ובהרבצת תורה | הישרות המיוחדת הניכרת אצל תלמידיו שקבלו דרכיו | מסירותו לתלמידיו בעיצה ותושיה - "תלמידים כבנים" | בקיאות בכל חלקי התורה מתוך לימוד בעומק העיון | העברת דרך התורה ע"י עובדות והנהגות מרביתנו | מסר נפשו לתלמידיו להעמידם על דרך האמת | מסר נפשו לצורך הכלל להסיר מדרך לא טובה | צורתו של אדם גדול - רואה כל דבר במבט של גדלות | צורתו של אדם גדול - "זקנה ביום דין ובחורות ביום קרב" | אדם גדול - כ"קברניט הספינה" | שימוש חכמים | תקיפות מצד אחד ורכות הלב מצד שני | הנהגה בנעימות מיוחדת והארת פנים - כל מידה טובה נתקיימה בו | דורנו דור יתום | במלחמת אש קודש להצלת כלל ישראל | חובתנו לזכור ולהזכיר המושגים הגדולים שראינו בהנהגת מרן זצוק"ל

ביום הזה אשר אנו נמצאים ביום השנה לפטירתו של מורינו מרן הגר"ש אויערבאך, לא ניתן לעבור יום זה בלא להזכיר את מעלותיו וללמוד מדרכיו. נשתדל לדבר בעיקר על הדברים שאנו יכולים ללמוד ממנו.

ביום הזה אשר אנו נמצאים ביום השנה לפטירתו של מורינו מרן הגר"ש אויערבאך, לא ניתן לעבור יום זה בלא להזכיר את מעלותיו וללמוד מדרכיו. נשתדל לדבר בעיקר על הדברים שאנו יכולים ללמוד ממנו.

מעלותיו המיוחדות בתורה ובהרבצת תורה

ראשית כל וכפי שתמיד זהו הדבר שחשוב לדבר הוא על התורה ועל הרבצת התורה, שבאמת הגיע בזה לדרגות הגבוהות ביותר לפי המושגים שלנו. ההתמדה - לא התמדה כפי שאנו מבינים ללמוד כמה שיותר שעות אלא ממש לחיות ככל החיים אך ורק סביב לימוד התורה, שקיעות בתורה ובהרבצת תורה.

אם מדברים על הנקודה של הרבצת תורה, צריך להדגיש את זה, עד כמה שבישיבה שלו היו התלמידים קרובים אליו והייתה לו השפעה עליהם לשנות את כל המהות שלהם, בין אם היו הם כאלו שלא באו ממקומות שכ"כ קרובים אלינו וממש שינה אותם לגמרי, לא רק שעשה אותם יותר פרומערים כפי שרגילים לומר, אלא פשוט נהיו כולם תלמידים שלו.

הישרות המיוחדת הניכרת אצל תלמידיו שקבלו דרכיו

בלימוד ההלכה, רואים את הספרים שהתלמידים שלו חיברו, ורואים עד כמה שבכל הספרים האלה בלא יוצא מן הכלל ניכרת הישרות, ההבנה והבהירות, כל הספרים שאני מכיר שהתחברו ע"י התלמידים שלמדו אצלו מצטיינים בישרות ובהבנה ישרה, ולדעת לרדת לשורשי ועיקרי הדברים בכל דבר. היה זה לא אחד ולא שניים אלא עשרות ואולי מאות תלמידים שלו שהוא בנה ממש את כל האישיות שלהם, ולימד אותם איך ללמוד ואיך ג"כ שהלימוד יהיה "אסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא", להוציא מתוך הלימוד את הדברים הלכה למעשה.

וכל דבריו נאמרו בכזאת בהירות, ובאמת רואים את הבהירות בעצם התורה, לא ענין אותו שום דבר חוץ מהדברים שהוא ראה אותם כאמיתיים, הרחיק מאוד - ואני יודע זאת באופן אישי כבר עשרות שנים - כיצד הרחיק מאוד כל סברא וכל מחשבה לא נכונה או שלא ישרה בעיניו. תמיד חיפש רק ללמוד את הישרות בכל דבר ולהעמיק בכל דבר, וזה ניכר באופן מיוחד, אצלו הוא ניסה להסתיר עד כמה שאפשר אבל זה ניכר בתלמידים שלו.

מסירותו לתלמידיו בעיצה ותושיה - "תלמידים כבנים"

גם ראינו עד כמה היה מסור לכל תלמיד ותלמיד, אפי' כאלו שלמדו אצלו מלפני זמן רב לא עשו שום דבר בלי להתייעץ אותו ובלי לקבל

התלמידים שלו לא עשו שום דבר בלי להתייעץ אותו אבל גם אחרי שהתייעצו אותו לא יצא ידי חובתו בכך, אלא היה ממש חי עם התלמיד, עם הקושי שלו או השמחה שלו.

וזה באמת נקרא רב'ה ורב אמיתי, שמצד אחד הוא מלמד איך ללמוד, מלמד דרך בלימוד - ישרות ביחד עם הבנה ויחד עם ידיעה כ"כ מקיפה בכל הספרים - וזה למדו ממנו. גם ביראת שמים, קשה לתאר עד כמה שהי"א ש"בערה בו, כל דבר היה נוגע אל ליבו, כל דבר הרגיש מה שאחרים לא הרגישו, וגם את זה קבלו ממנו.

קבלו ממנו את ההדרכה שלא להיות אדיש לכל דבר אלא כל דבר לתפוס עם כל העמקות וההבנה שבדבר. העצות שהוא נתן (ואני מדבר מידעיה), הדרך שהוא נתן כאשר הגיעו אליו בעיות לפתחו זה היה ממש לא יאומן כי יסופר, אנחנו יודעים על רבותינו הגדולים ובפרט מרן הרב שך שראינו עד כמה היה מסור לתלמידים, ועד כמה שתמיד חיפש (ועל פי רוב מצא) את הפתרון לבעיות בתבונה ובדעת, האדם בעצמו שהיה בתוך הבעיה לא העלה על דעתו שזהו הפתרון, למרות שגם הוא ניסה למצוא פתרון.

וזה ג"כ דבר מיוחד במינו שראינו אצלו מהי צורתו של "מלמד", מלמד זה לא רק ללמד את הלימוד, מלמד פירושו ללמד את ההשקפה הנכונה, ללמד את ההסתכלות הנכונה על כל דבר, אם זה בישרות, ואם זה כשלומדים תורה לעשות את זה בשמחה ובהתלהבות ולא בצורה יבישה [אם אפשר להתבטא כך], לעשות זאת בשמחה ובהתלהבות מתוך הרגשה שב"ה זוכים להבין עוד דבר ועוד דבר, וזה ג"כ ראו אצלו וקבלו ממנו.

בקיאות בכל חלקי התורה מתוך לימוד בעומק העיון

יש את הדברים הידועים ויש שפחות ידועים, הבקיאות שלו והידע שלו בכל מקצועות התורה, והדברים ידועים, בימי חייו לא ידעו כ"כ את גודל הדברים, עד כדי שכאשר שוחחתי לאחר פטירתו עם כמה מתלמידיו אמרתי להם מדוע רק עכשיו אתם מספרים לי את כל זה ולא כאשר היה צעיר יותר, מדוע אז לא סיפרתם את כל זה - עד כמה שהבקיאות שלו היתה בש"ס בבלי וירושלמי וגם בקבלה היה גדול מאוד, ואילו היו דברים שאותם הוא ניסה יותר להסתיר, ובהכל ידע ידיעה עצומה, באופן מעמיק, לא באופן שטחי. שום דבר אצלו לא

היה באופן שטחי, כל הלימוד היה לעומק הדברים, ובלמוד עצמו ראו את ההתלהבות והחום שבלימוד.

העברת דרך התורה ע"י עובדות והנהגות מרבתינו

ויחד עם זה היה גם את אחד הדברים שלמדנו אצלו שהוא היה תמיד נוהג לספר עובדות והנהגות, הוא ידע מה לספר ואיך לספר את הדברים שהוא ראה אצל רבותיו או מדורות קודמים, והידע גם בזה היה עצום, ובאמת היה לו צימאון גדול בצעירותו לשמוע מתלמידי חכמים וותיקים את כל העובדות האלה, וגם את זה העביר לתלמידים לדעת לאיזו גדלות ולאיזה מידות נפלאות אפשר להגיע, - יש כאלה שאוהבים לספר סיפורים ואבל ישנם כאלה מיוחדים שבכל סיפור יש להם מטרה וכוונה מה אפשר ללמוד מהסיפור הזה, ואלו היו דברים למאות, וכל זה נכלל בצורה איך שהוא רצה ללמד.

לימד תורה, לימד יראת שמיים, לימד השקפה איך צריך להסתכל על כל דבר, וג"כ לימד כמה צריך להיות מסור לתלמיד וכמה צריך לעשות בשביל כל תלמיד, אפי' בדברים שהיה בהם קושי גדול אבל כאשר היה צריך מסר את הנפש ממש. היום יש אנשים שעל כל דבר שנעשה במאמץ כלשהוא כבר מחשיבים זאת למסירות נפש, אבל אצלו היה מאמץ אמיתי עד כדי מסירות נפש.

מסר נפשו לתלמידיו להעמידם על דרך האמת

וכך ראינו אצלו כיצד בכל הדברים שהיו חשובים בעיניו והיה משוכנע באמיתותם מסר את נפשו עליהם ממש כפשוטו, לא התפעל לא ממה שאחרים יגידו, ולא ממה שאחרים שלא הבינו את זה אולי יתרחקו ממנו, לא שם לב לכל הדברים האלה אלא עפ"י מה שקיבל מרבותיו העביר לתלמידיו את הדרך הזו, ויחד עם מה שהיה איש חסד ובעל לב רחום שאין כדוגמתו בכל זאת לא וויתר על אף הנהגה טובה ועל אף מחשבה לא טובה שראה אצל תלמיד, וכאשר אמר לו משהו דבר לא נכון ולא מדויק אם בלימוד או בהשקפה תמיד טרח לתקן את הדברים ולהעמיד על האמת.

זה נקרא רב וזה נקרא דביקות של רב ותלמיד, כך היה בשעת מעשה כשלמדו אצלו, וגם שנים רבות אחר כך הרגישו עד כמה קיבלו ממנו.

מסר נפשו לצורך הכלל להסירם מדרך לא טובה

כל ההתנהגות וכל המבט הזה הזכיר לנו באמת את כל הדברים שאנו רגילים לשמוע על הגדולים שלנו, כמה שהוא היה דוגמא איך נראה אדם גדול באמת, אדם גדול בתורה ובירא"ש, אדם גדול שבעניינים הנוגעים לאיזה שהיא פירצה, - אינני מדבר עכשיו על הפירצה הגדולה שעליה הוא נלחם, אני מדבר על פירצה בדברים קטנים כביכול - אזכיר רק דוגמא קטנה, פעם שמע שבאיזה מוסד קבלו למשרד מזכירה שהייתה בשירות לאומי, תיכף ומיד התקשר ונזף בהנהלה כיצד זה שלוקחים אחת שהייתה בשירות לאומי, זוהי רק דוגמא, כך בכל דבר שראה שלא נעשה לנכון מחה, והשכיל לעשות שבאמת הדברים האלה יתקנו, לא תמיד היה בידו אבל אף פעם לא שקט, ונלחם כנגד הפרצות האלו.

צורתו של אדם גדול - רואה כל דבר במבט של גדלות

הזכרתי הרבה פעמים, מהי ההגדרה שמיוחדת "אדם גדול", כל אחד מבין שזה לא רק אדם שיועד ללמוד יותר מאחרים, יש מושג שנקרא "אדם גדול", ופירושו שזהו אדם שכל דבר רואה בצורה של גדלות, כל דבר הוא מסתכל לא כמו שאחרים מסתכלים אלא מסתכל לעומק הדברים, וזוהי דוגמא של אדם גדול.

צורתו של אדם גדול - "זקנה ביום דין ובחרות ביום קרב"

על הקב"ה כתוב שכביכול "זקנה ביום דין ובחרות ביום קרב", ודאי מדובר כאן על שבחים שאנחנו משבחים את הקב"ה, הקב"ה עצמו היה הוה ויהיה אבל אנו משבחים על ההנהגה של זקנה ביום דין ובחרות ביום קרב, שכאשר צריכים לדון זה נעשה בצורה של זקנה "זקן ויושב בישיבה", וכשצריך להילחם וצריך לעשות משהו שדורש מלחמה אזי לובשים את כלי המלחמה ונלחמים, זהו מה שנקרא אדם גדול שלפי כל מצב הוא יודע כיצד להתנהג, מתי צריך להתנהג במידת הגבורה ומתי מצד שני צריך לעסוק בחסד, זה נקרא אדם גדול, אדם גדול פירושו שכל הדברים שהוא עוסק בהם הוא עושה זאת בגדלות, לא באופן שטחי, ממילא כל דבר שהוא עושה אם הוא חושב שכאן צריך לעשות חסד או ללמד משהו אז עושים זאת במסירות נפש הכי גדולה ומצד שני כשהוא רואה עוולה שאוחז שצריך להילחם בהם אזי זה ג"כ נעשה במסירות נפש, "זקנה ביום דין ובחרות ביום קרב". זהו מה שנקרא גדול אמיתי.

אדם גדול - כ"קברניט הספינה"

שמעתי פעם, אנחנו רגילים להתבטא על גדול כ"קברניט" (אוי לה לספינה שאבד קברניטה), ומהו ההבדל בין קברניט לכל מנהיג אחר, אלא שכל מנהיג יש את המסלול המסוים שבו הוא נוסע, אבל הקברניט נמצא בספינה בלב ים ולפעמים הספינה עולה ולפעמים יורדת וכל פעם צריכים לדעת כיצד להתנהג, כשהיא יורדת צריכים להעלות אותה וכשהיא נקלעת לסערה צריכים לדעת כיצד לחלץ אותה, והקברניט יודע תמיד מה לעשות בכל מצב. "זקנה ביום דין ובחרות ביום קרב".

וכל הדברים האלה כמה שהוא דרש מאחרים הוא דרש ג"כ מעצמו עוד יותר ויותר.

שימוש חכמים

וכל זאת הוא מלבד מה שזכה להיות הרבה אצל מרן החזו"א, ולהיות הרבה אצל מרן הרב מברסק ולהיות הרבה אצל מרן הגאון רבי איסר זלמן זצוק"ל ומכל אחד מהם הוא קיבל, כמה שהיה אפשר לקבל מכל אחד את הדרך המיוחדת, היתה הנהגה מיוחדת של החזו"א והיתה הנהגה מיוחדת של הרב מברסק והנהגה מיוחדת של מרן הגרא"ז, ומכל אחד מהם ללמוד כיצד להתנהג. סיפרתי כבר כמה פעמים שבקשו ממרן הרב שך לעשות דבר מה, ואמר, מרן הרב מברסק וודאי לא היה עושה זאת, ומרן החזו"א גם כן מסופקני אם היה עושה, אך מרן הגרא"ז כן היה עושה זאת, וכעת אנהג כמו מרן הגרא"ז. וכך בכל דבר מדד איך רבותיו היו מתנהגים. וכך הוא היה מודד כל דבר לפי הקבלות, ובפרט מה שקיבל מאביו וא"צ לומר, ולפי זה התנהג.

תקיפות מצד אחד ורכות הלב מצד שני

כמה שהיה לו מידת הגבורה מצד אחד, להילחם עד הסוף כשראה שהדבר לא טוב, אם ציבור שלם הולך בדרך לא טובה עמד ונלחם במסירות נפש מול התופעה הזו. וגם בזה הדברים ידועים שלמרות שבטבע שלו היה ביישן בצורה לא פשוטה, סיפר לי חותני (הגר"ש קיבלביץ' זצוק"ל) שהיה מראשי ישיבת עץ חיים, והגר"ש למד אצלו, והוא ראה בחור ירושלמי שקט, עד כדי כך שאביו הגרש"ז ביקש ממנו שידבר מעט עם בנו וידובב אותו, והוא חשב מה כבר יוכל לשמוע, וכשהתחיל לדבר אותו פתאום ראה כיצד שהביישן הזה שופך ידיעות מכאן ומכאן ומכאן, וחותני זצ"ל שהיה מופתע מהדברים הלך אל הגרש"ז ואמר לו מה שראה, והגרש"ז השיב לו בפשטות כדרכו, אכן,

הוא באמת יושב הרבה באוצר הספרים של חמי. כך שמצד אחד היה ביישן שבקושי פתח את הפה אבל מצד שני היה גאון אפי' בצעירותו.

וזה וודאי שאת הדברים האלה כל אחד יכול ללמוד ולנסות להתנהג כך, למסור את הנפש על כל פירצה ועל כל דבר שנוגד את היראת שמיים או שמפריע לתורה ולדרך התורה. ללמוד את מידת החסד ולהיות כל כולו סמור לבעיות של השני לא רק להגיד עצות אלא להשתתף ולעזור לשני בעצה ובתושיה, ותמיד לחשוב מה עוד אפשר לעשות, ועל כולם ללמוד כמה שכל דבר ודבר צריך להיעשות ביראת שמיים, בלא יראת שמיים כל הדברים הללו אינם שווים מאומה. יראת שמיים מופלגת עד כדי כך שיכל לומר על עצמו שמעולם לא ראה צורת אשה חוץ מכמה הזדמנויות ולא יותר, זוהי רק דוגמא. וכל דבר לעשות ביראת שמיים ובדקדוק ההלכה. לא אאריך בסיפורים ובפרטים מפני שרוב הדברים ידועים כעת אחרי פטירות ממה שגילו תלמידיו מקצת מדרכיו בחסד וביראת שמיים ושקיעות בתורה, לא להסתפק ותמיד לנסות לגלות עוד ועוד, הן בתורה והן בדרך התורה. ואלו דברים שכל אחד יכול לקיים לפי דרגתו.

הנהגה בנעימות מיוחדת והארת פנים - כל מידה טובה נתקיימה בו

היה אצלו ג"כ את ההנהגה שכל דבר עשה בנעימות מיוחדת, כל דבר לעשות בצורה שהשני ירגיש נעים, ירגיש שהוא חי איתו, ושמעניין אותו, תמיד כשבא לדבר בלימוד עם אחרים אף פעם לא ניסה להראות כמה שיוזע יותר מהם, תמיד דיבר עם השני לפי הרמה של האדם שדיבר איתו, והכל מתוך נעימות מיוחדת. גם בזמנים שנלחם בדברים קשים כאשר דברו איתו הכל היה בנעימות ובהארת פנים.

ואפשר לומר שכל המידות שהאדם צריך לקיים אותם נתקיימו בו.

דורנו דור יתום

קשה לי לתאר בפניכם עד כמה שחסר לי ולכל בני גילי וכל שכן ליותר צעירים, כמה שחסר שאין למי לפנות, אי עם מי להתייעץ, אין ממי לשמוע את ההשקפה הנכונה ואת ההסתכלות הנכונה בכל דבר, אין! אינני רוצה למעט באף אחד, אבל אין! רוצים ללכת לאדם גדול ולשמוע את דבריו ולקבל את ברכתו, ואין למי ללכת.

אנו נמצאים בדור יתום שאין כדוגמתו, דור יתום אין פירושו שלא עוזרים לו, אדרבה פעמים רבות דווקא ליתום עוזרים יותר, אבל יתום אין לו אבא שידריך אותו מה צריך לעשות וכיצד לעשות, זו ההגדרה של דור יתום. אם רצינו לדעת איך מרן הרב שך היה מתנהג יכולנו לשמוע זאת ממנו, אם רצינו לדעת על מרן החזו"א דברים מההנהגה שלו יכולנו לקבל ממנו, אם רצינו לדעת מהנהגתו של מרן הרב מבריסק יכולנו לקבל ממנו, ומאביו כמובן.

וכל אלו אין לנו, בעוונותינו אין לנו ממי לקבל. ובפרט בשנה האחרונה מעת שמרן הגרמ"ד הלוי סאלאוויצק הלך לעולמו, שגם הוא היה מהיחידים שאם רצו לקבל עצה ולדעת שזו עצת התורה, מאדם שכל כולו תורה ויראת שמיים זה היה מרן הגאון ר' דוד וזה היה מרן הגאון ר' שמואל, ואת כל זה אין לנו, ואנו מאוד מאוד מרגישים בכל דבר ודבר שאין לנו עם מי להתייעץ ואין לנו ממי לקבל את הדרך.

במלחמת אש קודש להצלת כלל ישראל

כולנו יודעים את המלחמה הגדולה שלו שהוא נלחם, וזה אך ורק מפני שהוא ראה - כעת כולנו רואים אבל הוא ראה זאת כבר לפני עשרים שנה - עד כמה שהדור עלול לאבד את דרך התורה האמיתית, ועד כמה שהדור צריך שמירה מעולה כדי שלא יפרוץ את הגדרות, כל זה הוא ראה והרגיש הרבה שנים לפני שהדברים נעשו למעשה, והוא מסר את עצמו מפני שהוא ידע שמלבדו אף אחד לא ילחם על הדברים האלו, כל אחד יחשוב על עצמו - "אני וביתי נעבוד את ה'" ולא מחויב לדאוג לאחרים, ואדרבה עם כל כלי המלחמה שהיו לו דאג לכל פרצה שיש בדור, ולכל דבר שרואים שיכול להביא לידי זה להילחם בו.

אינני רוצה להיכנס למה שנקרא היום "פוליטיקה", לא זו המטרה, אינני רוצה להשוות אותו ביחס לאחרים במה היה יותר טוב מהם, נדבר על מה שהוא עשה, כאשר הוא ראה להיכן אפשר להגיע ועד כמה שהדור צריך שמירה מעולה שלא ייכנע לכל הדברים שמסביב, וממילא צריך לשמור ולעשות שמירות על גבי שמירות לשמור על כל הדברים הללו.

חובתנו לזכור ולהזכיר המושגים הגדולים שראינו בהנהגת מרן זצוק"ל

וכמה צריך להצטער על כך שכל הדברים הגדולים האלה ישחקו מחמת כל מה שנקרא פוליטיקה, שנלחמים על "מי בראש", ונלחמים על כל דבר קטן ודברים קטנוניים, במקום מה שהוא עשה, לעמוד בראש המחנה ולהקריב את עצמו, כל אחד יודע עד כמה שהוא הקריב, [וכמה שכל אחד יודע אנחנו יודעים הרבה יותר], הקריב את כל כולו כפשוטו, את הכבוד שלו ואת המעמד שלו ואת הלב שלו, והקריב זאת מתוך ידיעה שזה מה שיקרה, ולמרות זאת את כל כולו היה מוכן להקריב לפי מה שראה שהדור צריך זאת, ושצריך לשמור את הדור, ולצערינו אנו רואים עד כמה שהוא צדק, והוא כבר בתחילה נלחם על כל הדברים לפני שאחרים הבינו.

ואנו צריכים להתחזק בכל הדברים האלה, וצריכים לזכור שהיה אדם גדול באמת שעשה בעצמו את הדברים האלה ואפשר להיות כמוהו, ועד כמה שהוא חסר לנו, להתחזק ללמוד מכל דבר ודבר, ולהתחזק בתורה וביראת שמיים ובהשקפה נכונה, לא כדי להילחם ולא כדי להיות נגד, אלא כדי שכל אחד ידע כיצד צריכה להיות ההנהגה שלו הן מבחינה פרטית והן מבחינה ציבורית, וה' יזכנו שיתקיים במהרה ומלאה הארץ דעה את ה'.

י"ל ע"י מערכת תורת כהן, כל הזכויות שמורות

* הננו להביא בזה מכתב מרן שליט"א: בס"ד עש"ק פ' קדושים תהיו (תשע"ט). קריאה נרגשת.

הלב שותת דם בראותו איך נגע המחלוקת שמעורבים בו גדולי ישראל שליט"א וכוונתם לטובה, אבל פושט בין בני העליה כשמדובר במחלוקת שבוודאי לא נצטוונו למסור את הנפש, וצריך תמיד לזכור את עיקר המלחמה של מרן ראש הישיבה זצ"ל וע"פ ציוויו של מרן הגרא"מ שך זצ"ל, שעליה נאמר יהרג ואל יעבור כפשוטו וכמשמעו, ועל זה אנו קוראים לכל בני העליה היקרים ומוסרי הנפש אל תתנו למחלוקת הנוכחית להתפשט ואל תלכו כביכול לשם שמים, כאשר מרן הודיעו שאינם מתערבים ומה שנאמר בשם אין לזה תוקף. חזקו ואימצו לשמור את משמרת הקודש כפי שנמסרה לנו מפי ליבן של ישראל, בדרך התורה נלך ונקדש שם שמים, וכל הרשעה והמחלוקת כעשן תכלה. חזקו ואמצו, חזקו ואמצו, עד יעבור זעם שהוא שלוחו של הסט"א להעמידנו בניסיון, שכבר הראינו כוחנו לעמוד בנסיונות קשים מזה. מינאי אוהבכם בברכת כהן באהבה.